

Reflexió sobre futur

Diversos autors

00 92 86 86

Reflexió sobre futur

Consell de redacció de *Quaderns d'Estudi*

Si hi ha dues qüestions que han focalitzat l'atenció a l'Hospitalet aquest últim segle han estat la migració i el creixement urbà. I van indissolublement agafades de la mà. La migració ha conformat el que som en l'actualitat, la segona ciutat de Catalunya en volum de població i el lloc de residència d'una part de les migracions massives que s'han anat succeint al llarg d'aquests últims 100 anys a Catalunya. L'Hospitalet, davant d'una Barcelona en expansió, es caracteritzava per la capacitat de destinar territori a la construcció d'habitatge de forma massiva, i a un cost assequible, per a aquestes famílies.

Dos processos (creixement urbà i immigració), per tant, que no poden entendre's de forma independent. En aquest monogràfic hem posat l'accent en l'estudi de la construcció de la ciutat, però també de les múltiples herències que ens va deixar una dictadura que va mostrar nul·la voluntat i capacitat de resposta a l'allotjament i la provisió de serveis de qualitat que s'estava requerint, donat aquest creixement exponencial de la població. Herència feixuga, que s'estén a molts altres municipis de l'entorn metropolità, i que ha hagut de ser assumida pels ajuntaments de la democràcia, moltes vegades infradotats per poder donar una ràpida i adequada resposta a aquestes necessitats.

Arribats a aquest punt, la ciutat de l'any 2023 ha de projectar-se cap al futur. Des del Consell de Redacció de la revista vam considerar que podria ser interessant un conjunt d'aportacions en què diferents especialistes, investigadors i activistes donessin el seu parer sobre les herències del passat, però també sobre les exigències que ens hem de plantejar de cara al futur. Pensant en la perspectiva de l'any 2050, cap a on hem d'anar? No es tracta aquí de concretar projectes urbans específics sinó d'establir línies d'actuació que permetin dissenyar una ciutat capaç de proveir d'habitatge assequible i digne la seva població, i que permeti construir un entramat de serveis, activitats, col·lectius i persones que pugui atendre les necessitats d'aquesta població. I tot això emmarcat en el gran imperatiu que planteja la crisi ecosocial que ja s'està manifestant i que, segons diferents previsions, tindrà en la conca mediterrània una de les principals àrees d'afectació del planeta.

Vam enviar una convocatòria, per tant, a un conjunt d'especialistes dels camps de l'arquitectura, l'urbanisme, la geografia i altres ciències socials. A tots ells els vam qüestionar sobre el treball fet en els últims 40 anys de democràcia i els reptes de

futur que té la ciutat. I els demanàvem una reflexió curta, de 4 o 5 pàgines. Per tant, no són pròpiament articles d'investigació. No exposen els resultats d'una investigació prèvia, sinó que s'articulen com una reflexió lliure sobre aquests punts. Això no obstant, tots ells havien rebut un guió orientatiu dels temes sobre els quals els demanàvem l'opinió:

a) L'herència del franquisme sobre el creixement i construcció urbana en aquell període d'arribada massiva de població i sota un sistema autoritari i classista.

b) L'avaluació del desenvolupament urbà i urbanístic de la ciutat en aquest període de democràcia, que s'inicia a final dels anys setanta amb la constitució del primer ajuntament elegit democràticament. No volíem plantejar-ho en termes de fracassos o èxits sinó més aviat considerar en què s'ha treballat prioritàriament i què s'ha aconseguit. S'ha fet molt, és evident, però cal esbrinar quins aspectes han pogut ser resolts i quins encara estan a l'espera de ser solucionats.

c) Els reptes de futur que es plantegen a la ciutat. Com hem apuntat anteriorment, pensar-la com serà d'aquí al 2050. I en relació especialment a la situació de canvi climàtic i la necessària adaptació urbana a una realitat que no només modificarà el nostre entorn físic sinó que pot produir un fort impacte econòmic i social. Un tema menor però que també es va configurant durant els últims anys és la nova centralitat que adquireix l'Hospitalet dins de l'entorn metropolità.

d) Per últim, no volíem deixar passar l'oportunitat de reflexionar sobre els temes d'identitat i patrimoni, que es troben en el centre de l'activitat desenvolupada pel CEL'H des de la seva fundació. Un patrimoni que no només passa per les estructures físiques, les pedres i les construccions sinó que hem de considerar des d'una mirada molt més àmplia, com són les aportacions socials i culturals que la població ha anat agregant a aquesta construcció urbana. La memòria com un potent catalitzador de la identitat però també com un element important en el benestar de la població.

Agraïm a Oriol Nel·lo (geògraf), Cristóbal Ortega (activista del Grup de Patrimoni), Jesús Palomar (polítolleg), Lluís Traveria i l'equip de l'Agència de Desenvolupament Urbà de l'Ajuntament de l'Hospitalet (urbanistes i geògrafs) i Fran Villaescusa (arquitecte) la seva aportació a aquest debat que es reproduïx en les pàgines que venen a continuació. Si bé, com hem comentat anteriorment, es partia d'unes qüestions prèvies, hem volgut respectar la forma de plantejar les reflexions que han escollit en cada cas els autors d'aquests textos.

AGÈNCIA DE DESENVOLUPAMENT URBÀ (ADU)

Néstor Cabañas López

Geògraf (UAB) i tècnic urbanista (EAPC/UPC/UPF). Tècnic de projectes estratègics de l'Ajuntament de l'Hospitalet

Jordi Ferrer i Pumareta

Geògraf i tècnic urbanista. Tècnic d'Informació Territorial - Agència de Desenvolupament Urbà. Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat

Lluís Traveria Sáez

Enginyer de Camins (UPC). Cap del Servei de Projectes Estratègics de l'Ajuntament de l'Hospitalet

L'herència del franquisme en l'urbanisme (i en concret a la ciutat de l'Hospitalet)

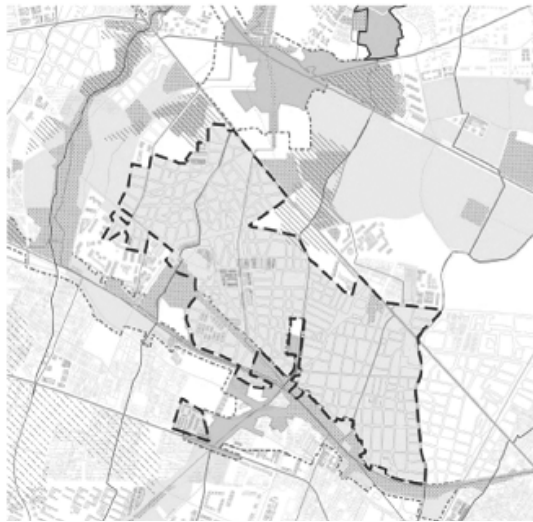
Tal com es fa referència a l'Agenda Urbana de l'Hospitalet que actualment està en elaboració, malgrat la feina feta fins ara (el soterrament del Carrilet i de les línies elèctriques d'alta tensió i la transformació del primer tram de la Granvia), la morfologia i estructura de la ciutat es troba encara marcada i condicionada per l'urbanisme «desarrollista» de l'època franquista: *"L'Hospitalet és una ciutat que no va ser planificada d'inici per aprofitar les seves potencialitats internes; el seu creixement, impulsat en plans urbanístics com el Pla comarcal de 1953, i els seus Plans parcials defineixen la ciutat a franges centre-perifèria (est-oest) a través de les vies de comunicació amb Barcelona (Camí Ral, N-II i Granvia) i van configurar una ciutat com a simple extensió residencial i industrial suburbana d'aquesta. En aquesta configuració d'accés sud a Barcelona, la ciutat també ha patit la servitud de pas de les línies de Vilafranca i Vilanova que divideixen el seu municipi en tres parts i les 100 ha de polígons industrials a l'espai central que fragmenten encara més la ciutat i segreguen els barris. La hiperconnectivitat de la ciutat amb Barcelona contrasta amb la dèbil connexió dels seus barris entre si, amb els seus municipis propers (Esplugues, Cornellà o el Prat) i amb les zones del seu entorn com Collserola o el riu Llobregat."*

Posteriorment, el Pla general metropolità de 1976 va limitar-ne el creixement i va establir sistemes de zones verdes i equipaments, però no proposà per a l'Hospitalet un model de ciutat propi (és curiós, però, que la ciutat mai no hagi tingut un pla urbanístic propi més enllà del Pla d'eixample i de sanejament interior de la població de Ramon Puig i Gairalt de 1926, només parcialment executat a través de la determi-

INFORMACIÓ DE L'ÀMBIT

L'Àmbit afecta una superfície aproximada d'unes 200 ha i veu cobrir al municipi de l'Hospitalet de Llobregat i zones limitants del Suroest, com ara la zona de Colladriu separada per rieres i torrents. En aquest àmbit viuen 541.450 persones. L'ARU afecta vides dels barris de la Pineda Grossa, les Planes, Colladriu, la Florida i la Torrassa a l'Hospitalet, i de Can Clotet a Esplugues de Llobregat.

Es tracta d'un àmbit conformat pels barris més densos de l'Àrea metropolitana, que configuren una configuració urbana molt compacta, i que veu al nord amb l'Àrea de la Ribera, al sud amb l'Àrea de centralitat de la Torrassa, que envia 2203 ha. El desenvolupament d'aquesta àrea s'haurà de coordinar amb aquells elements físicament més antics i veu corresponen a determinats elements d'estructura, amb l'acció d'estructuració del barri de la Florida de les Planes.

Limit del del no urbanitzat

Afectació de regeneració urbana residencial

ACM ordenada

Àrea de regeneració metropolitana

ACM no ordenada

ACM

ARUre: àmbit de regeneració urbana residencial

Vegetació natural

Avingudes metropolitanes

Carrers estructurals

Carreteres metropolitanes

Carreteres estructurals

Estructura bàsica

Sistema de Canals de Regadió

Fluents

Espais d'interès per a la regeneració d'espais

Espais d'interès per a la regeneració d'espais

Espais d'interès per a la regeneració d'espais

Estructura veïnal en existència

Àmbit de regeneració urbana residencial del Samontà (l'Hospitalet de Llobregat i Esplugues de Llobregat). Font: PDUM aprovat inicialment.

nació d'alineacions). Actualment està aprovat inicialment i en fase d'exposició pública el Pla director urbanístic metropolità (PDUM), que per primer cop aposta per un model urbanístic propi de la ciutat vinculat de manera policèntrica amb la resta de l'AMB (superant la lògica centre-perifèria) i reforça la cohesió interna de la ciutat a través de l'Àmbit de centralitat metropolitana ordenat al voltant del futur intercanviador de la Torrassa.

Una de les herències més visibles de l'urbanisme aplicat durant la dictadura franquista es troba en l'anomenada "zona nord" o Samontà. És un àmbit d'uns 2 km² de continuum urbà (16% del territori municipal, que comprèn el districte II i parts del IV i del V), on viu més de la meitat de la població, en contraposició a l'altre 84% del territori, on viu l'altra meitat. Aquest àmbit, on es van construir més de 50.000 habitatges durant el franquisme donant lloc a una de les densitats de població més altes d'Europa, és un àmbit amb una alta mobilitat residencial, molt lligada als fluxos del mercat de treball auxiliar de l'àmbit central de Barcelona, com també passa amb l'àmbit del Besòs a barris de Santa Coloma i Badalona, al nord de Barcelona. És també l'àmbit amb pitjors indicadors urbans i més alta vulnerabilitat social de la ciutat i on s'ha estat intervenint des de l'inici de la democràcia per destinar per a ús públic el poc espai lliure planificat, crear nous equipaments i actuar de manera transversal amb els diferents plans integrals lligats també a la Llei de barris. El PDUM estableix per a l'àrea del Samontà la delimitació d'un Àmbit de regeneració urbana residencial que, segons indiquen les seves Normes urbanístiques, té per objecte reduir la vulnerabilitat urbana en determinats teixits residencials de la metròpoli mitjançant la millora de les condicions físiques del medi urbà, el foment de l'urbanisme inclusiu i de la integració dels barris, i el reforçament de l'estructura urbana i social en àrees que presenten dèficits rela-

tius a l'estat de l'edificació i dels teixits i, consegüentment, necessiten actuacions urbanístiques integrals que es combinin amb plans d'inversions públiques.

En el global de la ciutat i com a herència franquista cal tenir present que el 87% del parc d'habitatges es va construir durant aquest període, a tots els barris, i la seva rehabilitació és un dels principals reptes urbans.

Avaluació del desenvolupament urbà i urbanístic de la ciutat en aquest període de la democràcia. No es tracta de plantejar-ho en termes de fracassos o èxits sinó en què s'ha treballat prioritàriament i què s'ha aconseguit.

Sovint es parla de les tres transformacions urbanístiques de la ciutat. La primera transformació va aturar el creixement sense serveis del franquisme i va intentar dotar amb nous carrers, equipaments i zones verdes tots els barris (la ciutat tenia menys de 50 ha de zones verdes a finals dels anys 80, i avui en té 155, encara insuficients). La segona transformació, emmarcada en el procés del Pla L'H 2010 de 1996, va ser eminentment física i espacial, postulant la transformació de la Granvia en una avinguda urbana, la integració urbana de les infraestructures ferroviàries, la localització de l'ampliació de la Fira de Barcelona a Pedrosa, l'articulació del Districte Econòmic, la renovació i transformació parcial dels Polígons industrials intraurbans mitjançant el Pla de renovació d'àrees industrials de l'Hospitalet (PRAIH) i la creació de nous habitatges una bona part dels quals de protecció pública. La tercera comença amb el procés LH ON el 2013 i posa el focus en elements més estratègics, com l'educació, la cultura i en els reptes i les oportunitats metropolitanas generades pel nou Districte Econòmic lligat a la Fira, a l'eix de la Granvia i l'actuació de la Plaça d'Europa i pel nou Districte Cultural. Aquest ampli moviment de transformació socioeconòmica i territorial ha fet que la ciutat esdevingui la segona economia local de Catalunya i passi de ser considerada com a part de la zona central de Barcelona (la Barcelona de les Rondes).

Paral·lelament a això, s'ha treballat en la regeneració urbana als barris, especialment de la zona nord, a través de programes de desenvolupament comunitari, la rehabilitació del parc d'habitatges (rehabilitació i instal·lació d'ascensors) i la creació de nous espais públics (alguns creats a partir d'operacions de microurbanisme i d'altres obtinguts dins de l'execució de sectors de planejament urbanístic).

Reptes de futur que es plantegen a la ciutat. Pensar-la, per exemple, com serà d'aquí a 50 anys. Hi ha dos temes que vam considerar importants aquí: la situació de canvi climàtic i l'adaptació urbana, i la nova centralitat que adquireix la ciutat dins de l'entorn metropolità.

En els propers 50 anys la ciutat tindrà una estructura, morfologia i metabolisme urbà renovats i adaptats a la nova realitat climàtica, que integrarà plenament la ciutat

com a node metropolitana ben connectat amb el seu entorn territorial. Actualment es troba en un procés d'adaptació a les agendes urbanes locals, com l'Agenda 2030, l'Agenda urbana de Catalunya 2050 i l'Agenda urbana local de l'Hospitalet (en procés d'elaboració), i a la neutralitat en carboni prevista per a la UE al 2050. Disposem també d'un Pla local d'adaptació al canvi climàtic (vg. <https://www.l-h.cat/gdocs/d5656244.pdf>) i un Pla director de zones verdes que fixa alguns dels criteris per a mitigar-lo. Som l'únic municipi inclòs íntegrament a la Zona de Baixes emissions "Rondes de Barcelona", cosa que implica un control més gran del trànsit motoritzat, però també el foment d'altres modes de transport (la xarxa de carrils bici s'ampliarà fins a 43 km i el 90% dels desplaçaments interns haurien de ser amb mitjans no contaminants o transport públic). Hi haurà un canvi en els propers anys en el metabolisme urbà de la ciutat cap a una circularitat més gran i tendent al reaprofitament i eficiència en l'ús dels recursos, en temes com la rehabilitació del parc d'habitatges per millorar-ne l'eficiència energètica (amb estalvis en el consum energètic de fins al 60%), però també la producció d'energia per a l'autoconsum o la creació de comunitats energètiques, en l'ús més eficient de l'aigua, l'ampliació dels usos del freàtic de la ciutat i la seva reutilització i un canvi de paradigma en la gestió dels residus i la seva valorització (economia circular). Però, sens dubte, el que marcarà urbanísticament més la ciutat els propers anys és el PDUM (vg. <https://urbanisme.amb.cat/informar-se>), que té l'horitzó en el 2050 i que valora el soterrament de les vies per crear un nou parc lineal de 12 ha que connectarà l'actual Rambla de Sants (calaix) amb el riu Llobregat i el nous espais verds projectats, la creació d'un nou Àmbit de centralitat metropolitana ordenat al voltant del futur intercanviador de la Torrassa, que serà accessible a menys de 30 minuts caminant des de pràcticament tota la ciutat i que relligarà els barris de nord a sud i d'est a oest, i la creació d'una infraestructura verda (eixos verds, parcs estructurants equipats i no equipats i places i jardins estructurants) connectada amb el seu entorn metropolitana (Collserola, riu Llobregat, Montjuïc i ciutats de l'entorn com el Prat, Esplugues o Cornellà). També s'aborda en el PDUM, com a àmbit prioritari d'intervenció, la del Samontà (Àmbit de regeneració urbana residencial), que és el veritable gran repte urbà i social de la ciutat i l'impuls de nous espais d'oportunitat econòmica metropolitana en l'àmbit de la Granvia (actual Pla director urbanístic Biopol-Granvia) i en l'àmbit de la Porta Delta, conjuntament amb el municipi del Prat i la Zona Franca de Barcelona. També s'impulsa l'àmbit nord a Can Rigal, que està vinculat amb el nou Hospital Clínic de Barcelona, i relacionat amb el que s'anomena Àmbit de centralitat metropolitana ordenat de la Porta Diagonal. Una altra finalitat important del PDUM és la dotació d'habitatge assequible estable de forma solidària entre tots els municipis de l'AMB.

I una última reflexió sobre temes d'identitat i patrimoni. Com els podem pensar i enfocar, especialment en una ciutat tan complexa com és l'Hospitalet?

En termes de patrimoni i identitat el repte és majúscul. L'Hospitalet és una ciutat que mai no ha tingut classe alta (burguesa); fins i tot tenint un passat fabril els in-

dustrials eren de fora. Això ha fet que no hi hagi una història i identitat "oficials" i que aquesta s'hagi anant construint especialment durant els darrers 40 anys a nivell social i institucional. Avui hi ha una identitat de ciutat i també hi ha barris amb una identitat forta, com Bellvitge, cosa que els serveix com a element bàsic de cohesió social. Per contra, hi ha barris amb identitats no tan fortes pels importants canvis migratoris que han experimentat i que encara experimenten, amb una alta mobilitat residencial lligada a les limitacions i condicionants del mercat de l'habitatge i de treball de la ciutat de Barcelona, i en els quals costa molt fer-hi polítiques comunitàries i socials ateses les característiques d'una població tan canviant. La identitat i el sentiment de pertinença poden ser elements per fer arrelar la població als barris i en això també ha de jugar-hi un paper destacat el patrimoni, que posa de relleu la importància històrica d'un determinat lloc. Tenim un patrimoni arquitectònic i històric en forma de masies, testimonis del passat agrari, i d'edificacions industrials i residencials dels anys 30 a barris com Collblanc-la Torrassa, transformats molts d'ells en equipaments, que haurien de servir per generar identitat col·lectiva. Hi ha 28 equipaments públics de l'Ajuntament en edificis catalogats pel Pla especial de protecció del patrimoni arquitectònic (PEPPA), però encara queda molta feina per fer i segur que s'hi haurien de sumar més administracions i entitats públiques.

Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat
Servei de Projectes Estratègics / Agència de Desenvolupament Urbà - ADU
26 de setembre de 2023

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT: SEGREGACIÓ RESIDENCIAL I REPTES POLÍTIQS. NOU PROPOSICIONS

Oriol Nel·lo

Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona

1. L'Hospitalet, centralitat territorial i perifertzació social

Sovint, l'Hospitalet de Llobregat és presentat com una perifèria urbana de l'àrea barcelonina. Des del punt de vista topològic, es tracta d'una distorsió evident: els 12,4 km² que integren el terme municipal de l'Hospitalet ocupen una posició d'una extraordinària centralitat en el sistema metropolità barceloní. La seva població, 264.657 habitants l'any 2022, en fa el segon municipi més poblat de Catalunya. L'Hospitalet constitueix, doncs, una peça d'importància central en l'estructura urbana del país. Ara bé, des del punt de vista tipològic, resulta innegable que l'evolució de l'Hospitalet no es pot comprendre sense atendre a la seva relació amb la ciutat de Barcelona i el conjunt metropolità. En aquesta relació amb el territori de l'Hospitalet han tingut un pes decisiu les dinàmiques de segregació urbana, és a dir, la tendència dels usos urbans i els grups socials a separar-se sobre el territori en funció de la seva capacitat de licitar en el mercat del sòl i de l'habitatge. Són aquestes dinàmiques –acompanyades, al llarg de moltes dècades, per l'acció o la inacció de les institucions– les que han determinat, malgrat la seva centralitat topològica, la perifertzació social de l'Hospitalet.

2. Integració metropolitana, segregació residencial i fragmentació administrativa

El tret més característic de les dinàmiques urbanes de l'Hospitalet des dels anys vint del segle passat és la seva integració metropolitana. Tots els elements principals que configuren la trajectòria de la localitat s'expliquen sobretot per la seva pertinença a l'àrea urbana central de Catalunya. És la seva integració en aquest àmbit el que determina la seva progressiva especialització en aquells usos que –per les extensions de sòl que precisaven o per la seva escassa capacitat de competir en el mercat del sòl i l'habitatge– no podien ubicar-se a Barcelona i, en canvi, cercaven la màxima proximitat possible al centre metropolità: grans indústries (com Can Trinxet o Tecla Sala), habitatge per a població de baixos ingressos (com el que acabaria integrant els barris de Collblanc, la Torrassa, la Florida o les Planes), magatzems i activitats marginals (com les que s'aplegaren en el Polígon Pedrosa i d'altres). S'ha dit sovint que,

al llarg dels anys, l'Hospitalet ha rebut allò que la ciutat de Barcelona expulsava. Seria més correcte afirmar que l'Hospitalet ha rebut allò que el mercat del sòl i l'habitatge expulsava de la ciutat central. Juntament amb la metropolitanització i la segregació, un tercer factor ha estat determinant per explicar l'evolució de l'Hospitalet durant bona part del darrer segle: la fragmentació administrativa i la manca d'instruments efectius de governança metropolitana. Això l'ha privat, en diversos moments decisius, dels recursos i dels instruments necessaris per a afrontar els reptes que les dinàmiques socials i territorials plantejaven.

3. La població: de la implosió a l'explosió urbana

L'evolució de la població i el creixement urbà de l'Hospitalet han estat estretament condicionats per les fases del procés contemporani d'urbanització a Catalunya. Com és sabut, aquestes conegueren una primera etapa caracteritzada per la tendència a la concentració de població i activitats sobre el territori que compregué tot el segle XIX i els tres primers quarts del segle XX. Aquella fase concentracionària va ser seguida per una segona etapa en què les tendències dominants han estat l'eixamplament de les àrees urbanes, la dispersió de la urbanització i la pèrdua de pes relatiu de les àrees més denses i poblades respecte al conjunt del territori. Seguint la terminologia proposada en el seu dia per Henri Lefebvre, podem anomenar, respectivament, aquestes dues fases "implosió" i "explosió" urbana. L'impacte de la implosió portà la població de l'Hospitalet de poc menys de 5.000 habitants a inicis del segle XX (1900: 4.948) a un màxim poblacional de gairebé 300.000 en les darreres dècades del segle (1980: 294.033). L'impacte de l'explosió ha comportat la disminució de població en termes absoluts (fins a 241.782 l'any 2000, per establir-se entorn dels 264.657 actuals) i la pèrdua de pes relatiu en el conjunt de Catalunya (del 4,9% el 1980 al 3,4% de l'any 2022).

4. La importància clau de la immigració: tres períodes

L'anàlisi de l'evolució de la població de l'Hospitalet al llarg del segle XX mostra el paper clau que hi ha tingut la immigració. Aquesta destaca, per la seva intensitat, en tres períodes decisius. En primer lloc, el gran creixement dels anys vint i trenta, en què el nombre d'habitants de l'Hospitalet va més que triplicar-se, tot passant de 12.360, 1920, a 51.249, 1940. És en aquest període en què es defineix l'especialització social en habitatge (i infrahabitatge) per a població de rendes baixes, es perd a favor de la capital part del terme municipal (els espais costaners de la Marina on s'establirà la Zona Franca) i s'imposa el desenvolupament urbanístic desordenat, malgrat els projectes racionalistes de Ramon Puig Gairalt. El segon període decisiu des del punt de vista demogràfic és el comprès entre 1959 i 1975, és a dir, el que transcorre entre l'aprovació del Plan de Estabilización i la fi de la Dictadura, durant el qual el procés centralitzador arriba al seu zenit. En aquest lapse de temps, la població de l'Hospitalet creixerà des dels 122.813 (1960) fins als 294.033 habitants (1980), la

seva trama urbana es conurbarà definitivament amb Barcelona, s'aferraran els efectes de la segregació residencial, així com els desenvolupaments urbanístics especulatius, amb escassa ordenació i pocs serveis. Finalment, el tercer període de gran intensitat immigratòria és el que s'inicià en el darrer quinquenni del segle XX i ha perdurat fins a la data. Aquest ha estat caracteritzat fonamentalment per l'arribada de població nascuda a l'estranger, que s'ha multiplicat per deu en les dues darreres dècades, tot passant de 8.957 persones l'any 2000 a 87.928 el 2022. Així, mentre la població de l'Hospitalet nascuda a Catalunya i, sobretot, a la resta d'Espanya ha davallat en termes absoluts, avui una de cada tres persones que habiten el municipi és nascuda a l'estranger.

5. L'herència: densitat de població, vulnerabilitat social i dèficits urbans

La trajectòria social i urbana de l'Hospitalet al llarg del segle XX ha deixat una pesada herència. En primer lloc, el creixement especulatiu i poc regulat, exacerbant en els darrers anys del franquisme, tingué com a conseqüència l'altíssima densitat de població: més de 21.000 habitants per km² en el conjunt de l'Hospitalet, més de 53.000 a Collblanc i la Torrassa. Es tracta d'unes magnituds de les quals és difícil trobar parangó no només a Catalunya i a Espanya, sinó en el conjunt d'Europa. En segon lloc, la segregació residencial que havia aconduït, per mor dels preus, població de baix nivell de renda cap al municipi, acabà donant lloc a la configuració de barris on es concentren llars especialment vulnerables des del punt de vista social. Aquests tingueren origen tant en processos més o menys espontanis i amb poca regulació —en els casos ja esmentats de Collblanc i la Torrassa— com en polígons d'habitatge de massa —en els casos de la Florida, Bellvitge o el Gornal. Els efectes d'aquests processos han condicionat de manera decisiva l'estructura social i el nivell de renda de la població: l'Hospitalet de Llobregat compta amb una renda per càpita mitjana de 15,3 milers d'€, un 87,3% de la mitjana catalana, mentre que els habitants de Barcelona disposen, sempre en termes mitjans, de 20,9 milers d'€ i els de la veïna Esplugues de Llobregat, de 20,5 milers. Finalment, el desenvolupament urbanístic dels tres primers quarts del segle XX llegà un territori amb notables dèficits urbans, tant pel que fa a la manca de zones verdes, com a l'escassetat d'equipaments i baixa qualitat de la urbanització. Pel costat positiu, en canvi, la presència de les grans superfícies inicialment destinades a usos industrials (les grans empreses d'inicis del segle XX, els polígons situats sobre l'eix de la Granvia) i els terrenys militars (les casernes de Lepant i la Remunta) han resultat molt rellevants a l'hora de compensar aquests dèficits i ubicar equipaments.

6. El moviment ciutadà: importància, fulgor, crisi i innovació

L'herència del període franquista encara hauria pogut ser molt més feixuga si no fos per la resistència de bona part de la ciutadania de l'Hospitalet, organitzada en associacions veïnals. Així, ja en els anys seixanta es crearen l'associació de veïns del barri

de la Bomba i el centre social de la Florida. Entre 1970 i 1973 se'n formaren vuit més i el model es continuà estenent en el context de la fi de la Dictadura i inicis de la Transició. L'acció de les entitats veïnals resultà d'importància cabdal a l'hora de preservar sòl de les pressions especulatives i dedicar-lo a parcs, zones verdes, espai públic i equipaments. Decisiva fou també la seva reivindicació d'escoles, serveis i transport públic. Cal recordar, així mateix, que el moviment veïnal fou capaç de condicionar, en bona part, l'actuació de l'Ajuntament predemocràtic i el projecte de Pla General Metropolità que finalment seria aprovat l'any 1976. L'increment d'equipaments, dotacions, serveis i zones verdes que s'ha produït d'ençà del retorn de la democràcia municipal no hauria estat possible sense l'acció veïnal. La paradoxa és que aquests moviments –tot seguint un patró general que ha estat descrit per l'historiador Marc Andreu– entraren en bona mesura en crisi a finals de la dècada dels anys setanta, amb la legalització dels partits polítics, amb la institucionalització de les seves reivindicacions i la incorporació de bona part dels seus dirigents a l'administració local. Tanmateix, diverses entitats veïnals han perdurat i han sorgit noves iniciatives solidàries que han mostrat la seva importància especialment en situacions de crisi, com l'esclat de la bombolla financera el 2008 o la pandèmia de Covid-19. Així mateix, el sorgiment d'un cert nombre d'iniciatives d'innovació social –en camps com l'habitatge, l'energia, les finances socials– mostra que també a l'Hospitalet les iniciatives ciutadanes actuals són no només contencioses o solidàries, sinó també prefiguradores, en el sentit que exploren formes alternatives i relativament autònomes d'organització social.

7. Les estratègies urbanístiques: nous sectors, habitatge i rehabilitació

La manca d'equipaments, dotacions i espais públics de qualitat és alhora causa i efecte de la segregació urbana: si, per un costat, aquestes mancances incideixen en els preus de l'habitatge, per l'altre, el baix valor cadastral del parc residencial incideix en els ingressos de l'Ajuntament i la seva capacitat de proveir serveis i compensar els dèficits. Per això ha estat tan rellevant, també des del punt de vista de la segregació, el paper de les entitats veïnals per defensar la qualitat de l'entorn i els drets dels ciutadans. Les estratègies urbanístiques seguides per l'Ajuntament semblen haver estat guiades també, en bona mesura, per aquesta voluntat d'incrementar els seus recursos i capacitat d'actuació. Així, la transformació de sectors com l'antic Polígon Pedrosa, la ubicació de les instal·lacions de la Fira de Barcelona o la urbanització de la plaça d'Europa i els seus entorns han estat explicades per les institucions com un requisit per tal d'obtenir els recursos necessaris per poder fer front als dèficits acumulats de la ciutat. D'altra banda, en el camp de l'habitatge s'han tractat d'aprofitar les oportunitats ofertes per la legislació (reserves obligatòries per a habitatge protegit) i el planejament (àrea residencial estratègica de la Remunta). Pel que fa a la rehabilitació de barris s'han dut a terme –amb suport de la Generalitat i d'altres institucions– actuacions especialment ambicioses a Collblanc i la Torrasa i, amb efectes potser menors, a la Florida. Amb el pas del temps, aquestes actuacions, que en els seus inicis foren sobretot físiques, s'han anat combinant en

molts casos amb intervencions directament socials, tot adquirint, així, un caràcter més transversal. La pràctica urbanística ha tractat de potenciar així mateix els eixos de comunicació nord-sud, com el de la rambla de la Marina, per tal de facilitar la comunicació entre els barris del Samontà i la Marina, tot complementant les vies que recorren cap a Barcelona. Els avenços assolits en les darreres quatre dècades resulten innegables, de manera que l'Hospitalet és avui un municipi molt més ben urbanitzat, equipat i de bon viure que aquell que es rebé de la Dictadura. Tanmateix, tot i aquests avenços evidents, les possibilitats de millora han hagut de fer front a les limitacions cabdals de la manca de sòl i l'escassetat de recursos.

8. La independència municipal: veu pròpia i manca de recursos

En els anys vuitanta, amb ambició polèmica, l'arquitecte i urbanista Oriol Bohigas va llançar la consigna "Annexionem els Hospitalets!". L'origen de l'argument era prou clar. La metròpolis, en créixer, havia portat Barcelona a conurbar-se amb un seguit de municipis del seu entorn (l'Hospitalet, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs...). Aquests municipis havien de suportar un pesat llegat urbanístic i no comptaven amb els recursos suficients per fer-hi front. Per això, afirmava, el millor seria annexionar-los a la capital, tal com es va fer l'any 1897 amb els antics municipis del Pla de Barcelona. El suggeriment va suscitar reaccions contràries de l'Hospitalet i, com és palès, no ha tingut conseqüències pràctiques. Ara bé, el problema de la asimetria dels recursos locals, que la proposta de Bohigas evidenciava, continua sense resoldre's. L'any 2021, l'Hospitalet disposava d'un pressupost municipal de 259 milions d'€, mentre que Barcelona n'aprova un de 3.301 milions d'€. La despesa municipal anual per càpita de l'Hospitalet (963 €) és encara no la meitat de la despesa per habitant a Barcelona (1.984 €) i tot just dos terços de la mitjana catalana (1.405 €). Aquesta situació, com hem mostrat en altres llocs, es deriva de la pertinença de l'Hospitalet a una tipologia de municipis que compten amb una baixa capacitat de recaptació tributària, sobretot vinculada al rendiment de l'IBI. Pot concloure's, doncs, que la continuïtat de la seva independència municipal ha permès a l'Hospitalet de conservar la veu pròpia en el context català i l'autonomia de gestió, però l'ha mantingut en un nivell de recursos notablement inferior al de la capital i al de la mitjana catalana.

9. La metròpolis necessària: integració fiscal, governança i justícia territorial

La manca de recursos municipals de l'Hospitalet és alhora un efecte i una causa de la desigualtat social a l'àmbit metropolità barceloní. És efecte de la baixa qualitat de bona part del seu parc d'habitatge, que, amb els seus preus relativament més assequibles que en d'altres parts de la metròpoli, va atraure població de baix nivell adquisitiu. Tant és així, que segons dades de l'Institut Metròpoli, el 27% de la població de l'Hospitalet viu avui en barris d'extrema vulnerabilitat social. Al mateix temps, el baix valor cadastral de l'habitatge incideix en la base fiscal del municipi i causa que

aquest vegi limitats els recursos necessaris per proveir serveis i equipaments, tot contribuint així a mantenir i reproduir la desigualtat. Una resposta evident a aquesta situació seria una progressiva integració fiscal metropolitana que permetés una redistribució dels recursos entre els municipis que integren l'àmbit metropolità. És del tot contrari als principis més elementals de justícia social i territorial que, en una àrea que funciona com una sola ciutat, el rendiment dels impostos locals no es distribueixi d'una manera més equitativa entre la totalitat dels ciutadans que hi viuen. Les situacions de major vulnerabilitat social de l'àrea metropolitana barcelonina es concentren en dos territoris: l'eix del Besòs, entre Montcada i Reixac i Sant Adrià del Besòs, i en els barris situats al sud de l'eix, la carretera de Collblanc, de Badal a Pubilla Casas i Can Vidalet. Els ciutadans que viuen en aquests territoris són els primers interessats que s'avanci de manera efectiva en l'enfortiment de les estructures de governança metropolitana a l'àrea barcelonina. Aquestes han de permetre, per un costat, superar les limitacions dels municipis a l'hora de desenvolupar polítiques d'habitatge i mobilitat. Per l'altre, han de fer possible una distribució més equitativa dels recursos entre els municipis. Per la seva grandària, composició social, tradició de moviments cívics i capacitat institucional, l'Hospitalet de Llobregat està legitimat per reclamar aquestes transformacions. Més encara: està cridat, en bona mesura, a liderar-les.

EL PROJECTE URBANÍSTIC DE L'HOSPITALET PER A LES PERSONES I DE LES PERSONES. UNA VISIÓ DES DELS SERVEIS PÚBLICS

Jesús Palomar i Baget

Hospitalenc de Collblanc-La Torrassa. Politòleg, professor de Ciència Política de la Universitat de Barcelona

Introducció: L'Hospitalet de Llobregat, al bell mig de la pinça entre la «gran» Barcelona i el Baix Llobregat

El devenir de l'Hospitalet de Llobregat al llarg de la història ha estat marcat per la seva ubicació de veïnatge amb Barcelona, però també amb el Baix Llobregat. Igualment, en gran part, per la seva evolució demogràfica. Així doncs cal fer una "posada en escena" objectiva: parlem de la segona ciutat amb major població de Catalunya, ja des de meitat del segle passat. Estem fent referència a una ciutat que geogràficament se situa entre la "gran" Barcelona i el Baix Llobregat i que, a més a més, durant molts anys va tenir una important sortida al mar, concretament al Delta del Llobregat. Una ciutat que a primers del segle passat disposava de 22 quilòmetres quadrats i actualment disposa de 12,4 quilòmetres quadrats.

La seva ubicació geogràfica no sempre ha estat "valorada" com cal. Si bé sempre ha estat considerada una ciutat "subalterna" de Barcelona, també és cert que ha estat una ciutat que no ha tingut una integració natural a la comarca del Baix Llobregat. Fixem-nos en un element clau de la construcció "artificial" de la comarca del Barcelonès: per una banda la capitalitat de Barcelona, indiscutible, per l'altra tres municipis al nord: Sant Adrià del Besòs, Santa Coloma de Gramenet i Badalona, que tot i tenir identitat i perfil propi han pogut i sabut teixir sinergies de grans ciutats per tenir un creixement conjunt. En canvi l'Hospitalet de Llobregat, al sud de la comarca, en solitari, no ha tingut la possibilitat de trobar cap ciutat o territori amb qui associar-se: ni la comarca del Baix Llobregat, a qui hauria absorbit amb la seva presència i volum, ni tampoc Barcelona, on era absorbida per la dimensió de la capital.

Tornant a la població, cal observar un creixement, ben conegut, sobre el qual cal posar alguna dada de referència: el 1920 l'Hospitalet tenia 12.360 habitants i el 2022 un total de 265.444 habitants, mentre que el 1920 la ciutat disposava de 22 km² i actualment de 12,4 km².

La combinació de totes dues variables, territori i població, provoca una explosió que va més enllà de l'evidentment elevada densitat demogràfica. Aquestes dues variables

expliquen molt com s'ha hagut de fer la planificació urbanística passada, present i futura de l'Hospitalet de Llobregat. Expliquen per què s'ha construït sobre la història, o per sobre de la història, i per què ha estat complicat fixar un model urbanístic propi i planificat.

L'Hospitalet va ser un bon lloc per construir el que necessitava el model de la Barcelona franquista

S'acostuma a considerar que l'Hospitalet de l'època franquista va ser una ciutat acollidora de tot aquell munt de necessitats que tradicionalment havia tingut Barcelona. Però la realitat no és ben bé aquesta o, si més no, tota la veritat no és aquesta. Només cal recordar alguns casos que ho exemplifiquen: que el Cementiri de Sants es va inaugurar el 1880, o que el que ara seria la línia de Ferrocarrils Catalans de la Generalitat de Catalunya que passa per la ciutat té els seus orígens el 1912, o bé que la pèrdua dels terrenys per expropiació per a formar part de la Zona Franca és de 1920. Tres exemples senzills, però rellevants, de construccions i afectacions urbanístiques que van tenir la gènesi en les necessitats de Barcelona tot i que afectaven l'Hospitalet, i amb un origen previ a l'etapa franquista.

Si bé és certa l'afirmació anterior, també ho és que el model de creixement de Barcelona de l'etapa franquista va provocar, de retruc, que les ciutats de la perifèria de la capital n'haguessin d'assumir bona part dels costos, especialment els associats al creixement demogràfic.

Això es posa de manifest quan la ciutat de l'Hospitalet va passar de tenir 71.850 (1950) habitants a 241.978 (1970). Aquest va ser un creixement demogràfic que va tenir implicacions en el canvi urbanístic, de forma evident. En alguns articles d'aquest monogràfic i en altres estudis sobre urbanisme i patrimoni de la ciutat es fa una clara referència als canvis que la ciutat va tenir.

Ara bé, en aquest article es vol posar de manifest què significa, en matèria d'urbanisme, multiplicar per tres la població. La ciutat, literalment, havia de donar cabuda a les persones que havien de viure-hi, per tant, s'hi van construir especialment els blocs d'edificis, els més característics al barri de Bellvitge, però no només allà. Així, doncs, la ciutat va substituir els camps per blocs en la major part del seu territori.

En el marc dels serveis públics, que és on vol posar l'accent aquest article, cal posar de manifest que en aquell moment la consideració del que eren serveis públics era molt reduïda: educació, sanitat i infraestructures de transport, i ben bé poca cosa més.

A tall d'exemple, si bé en el període franquista es va dotar la ciutat d'una infraestructura bàsica com va ser l'Hospital de Bellvitge –i segurament ningú discuteix la rellevància que tingué per a la ciutat–, és molt probable que el seu impuls per a

l'Hospitalet i la seva ciutadania no s'assolís d'una manera definitiva fins a l'arribada del metro, quasi vint anys més tard.

De l'etapa franquista es pot concloure que, en termes urbanístics i d'ubicació de serveis públics, el creixement de la ciutat i el nombre d'equipaments públics que la ciutat necessitava no és equiparable amb els que es van construir i, tampoc s'ubicaren allà on la ciutadania els necessitava. Això va provocar una doble mancança: per una banda trobem absència de serveis i equipaments públics en general, i per altra banda aquesta absència és més accentuada en aquells barris i districtes on més es va produir un creixement de la població.

La ciutat de l'Hospitalet pren forma i identitat urbanística

El retorn dels ajuntaments democràtics coincideix a l'Hospitalet amb els màxims històrics de població, 294.627 (1979) i 295.073 (1981) habitants, i es produeix una situació lògica al nostre país: més enllà dels drets civils i polítics que arriben amb les urnes i les institucions, la ciutadania reclama un estat del benestar.

La ciutadania de l'Hospitalet, amb la llibertat que comporta poder reivindicar en democràcia, exigeix unes millors condicions de vida i reclama tot allò que durant molts anys no ha pogut demanar, en viure en una dictadura que donava poc marge a les polítiques socials i molt menys a les reivindicacions, de qualsevol tipus.

I en una ciutat com l'Hospitalet hi havia molts "deures pendants" i s'havia de donar resposta a les mancances d'una ciutadania molt necessitada de serveis educatius, sanitaris, culturals, socials; de centres cívics, però també d'una planificació urbanística que no s'havia fet en els anys de la dictadura. Amb l'augment de la població i el creixement urbanístic desmesurat en forma d'habitatges i altres infraestructures, la ciutat havia passat de ser eminentment agrícola a ser, ara sí, una ciutat urbanitzada però sense cap planificació.

En aquesta reflexió no s'entra a valorar el model de planificació urbanística de la ciutat ni de l'Ajuntament en aquests quaranta anys; és evident que durant els darrers anys la ciutat s'ha dotat dels serveis que necessitava la ciutadania –escoles, instituts, poliesportius, biblioteques, centres cívics, carrils bici, transport públic, espais públics adreçats a entitats, equipaments públics municipals, equipaments culturals, museus, equipaments sanitaris, habitatge públic– i es podria seguir amb una llista molt llarga. Tampoc es valora la quantitat ni la qualitat d'aquests serveis, no pertoca de fer-ho en aquest punt. Ni tan sols la seva idoneïtat. Aquesta valoració correspondria a una visió de caire ideològic i fins i tot polític que s'escapa de l'abast d'una reflexió d'aquest tipus.

Ara bé, des d'una perspectiva no urbanística però sí d'accés a les polítiques públiques i d'accés als serveis públics, sí que es pot analitzar com s'ha fet la implementació de tot plegat durant aquests anys. I és en aquest punt on es pot posar l'accent. Per fer-

ho podem reflexionar al voltant de la pregunta següent: "***el planejament urbanístic de la ciutat ha donat resposta a les necessitats de la ciutadania?***"

El primer que cal tenir present en plantejar aquest interrogant és reconèixer que la pregunta esdevé capciosa o complexa, ja que les necessitats de la ciutadania en quaranta anys són, per una banda, canviants i, per l'altra, múltiples. Però en general es pot dir que, aparentment, s'ha planificat poc, o s'ha fet a base de necessitats sobrevingudes, sense tenir un "pla al cap". En aquest sentit caldria desenvolupar aquesta resposta o si més no argumentar-la:

1. En termes de serveis públics adreçats a la ciutadania, encara hi ha un seguit de supeditacions que vivim a l'Hospitalet pel fet de la nostra ubicació geogràfica, entre Barcelona i el Baix Llobregat.

En tenim uns quants exemples, com ara la construcció del Trambaix. És evident que ens pot semblar una infraestructura de mobilitat interessant, però d'una manera o altra la ciutat ja en disposava: només cal observar l'actual coincidència de la parada de metro Ernest Lluch i la parada del Tram amb el mateix nom, o la parada de metro de Pubilla Casas amb la molt propera parada del Tram de Can Riga, o bé observar que per anar a Maria Cristina (Barcelona) ja hi arriba l'M12. I parlem de transport, perquè lògicament posar vies a terra comporta planificació urbanística. La construcció de l'ampliació de la Fira de Barcelona és un exemple també evident de la supeditació a les necessitats de Barcelona, en aquest cas per ampliar un equipament de la capital per al qual hi ha manca de terrenys a Barcelona. Un altre exemple radica en el Pla director urbanístic (PDU) del Delta, amb usos que van més enllà dels que requereix la ciutat o la ciutadania. En cap dels casos se'n jutja la idoneïtat, ni tan sols l'adequació o si és o no oportú que es facin. Ara bé, elements que sí que cal tenir presents són els anomenats costos d'oportunitat: si construïm quelcom, per molt útil que sigui, no podrem construir un altre equipament, per molt necessari que esdevingui; per tant, cal triar bé.

I és en aquest àmbit, en el de les finestres d'oportunitat, on els ciutadans de l'Hospitalet "perdem", i on cal ser conscients d'aquesta pèrdua urbanística. Com a contraprestació, cal recuperar-la d'alguna altra manera, aquesta pèrdua, i això és possible fer-ho, com s'explicarà de manera més extensa en el darrer apartat.

2. La ciutadania té els serveis i la ciutat que necessita?

La resposta a aquesta pregunta, en termes generals, és afirmativa. La ciutadania de l'Hospitalet gaudeix d'un nivell de serveis públics, prestats per diverses administracions, en una qualitat i una quantitat bastant acceptables o fins i tot molt acceptables. Però transformem la pregunta: la ciutadania té aquesta sensació? En aquest cas segurament la resposta ja no és tant positiva.

La planificació urbanística no consisteix exclusivament a decidir quins terrenys són edificables per a habitatges, quins ho són per a espais verds, en quins no es pot edi-

ficar o en quins altres s'ubicaran parcs o espais verds. La planificació urbanística ha d'incloure una ordenació dels equipaments públics: una explicació lògica amb visió ciutadana de per què es fan en un lloc i no en un altre, per què en un espai es decideix construir un equipament destinat a usos d'atenció sanitària o bé a usos educatius o bé culturals.

A tall d'exemple: ¿sabem si la decisió de la ubicació del teatre Joventut, en el seu moment, va ser estrictament una decisió política centrada a dotar el districte d'un equipament d'aquest tipus o bé es va fer una anàlisi de planejament urbanístic que va donar com a resultat que en aquella ubicació el millor equipament possible era un equipament d'usos culturals com un teatre?

3. El planejament urbanístic s'ha fet sota la premissa d'una mobilitat amigable?

Una de les preguntes que ens hem de fer en aquest punt és "on tenim ubicats els serveis públics?" i la resposta és "on podem". Dit d'una altra manera, la ciutat de l'Hospitalet, en el marc de la seva "no-planificació urbanística de serveis públics" ha ubicat els serveis i equipaments allà on ha tingut espais per fer-ho o allà on ja els tenia ubicats històricament des de feia més de quaranta anys. Sense discutir, en cap cas, si aquella ubicació era la millor o no. Per posar dos exemples de serveis bàsics vinculats amb l'atenció sanitària: ¿la ubicació al carrer del Cobalt del CUAP Pura Fernández, com a centre d'Urgències d'Atenció Primària obert les 24 hores del dia i els 7 dies de la setmana, ha estat planificada en termes de necessitats de la ciutadania i mobilitat amigable per ser utilitzat a qualsevol hora del dia o de la nit i qualsevol dia de la setmana? Tot i ser el centre de referència d'urgències d'atenció primària, el veïnat de Collblanc o Pubilla Casas optarà per anar a urgències de l'Hospital General de l'Hospitalet o creuarà tota la ciutat? Un segon exemple: ¿el CAP de la Torrassa, situat al punt més alt de la ciutat, té una ubicació amigable per a les persones grans que hi han d'anar i viuen, per exemple, a tocar de la Riera Blanca?

4. Equipaments municipals i patrimoni històric

En un altre àmbit se situen algunes de les ubicacions d'equipaments municipals radicats en edificis de valor patrimonial i/o històric. Si bé és cert que en alguns casos la ubicació d'aquests equipaments s'ha emmarcat en el respecte al patrimoni de la ciutat, també ho és que cal analitzar, novament, si l'equipament que ha acollit ha estat o és el que millor s'adequa a les característiques de l'edifici o equipament. Alguns d'aquests exemples els trobem amb els usos d'espais com les masies de Can Sumarro, l'antiga fàbrica Tecla Sala o bé espais com la Casa Espanya o la Casa dels Cargols.

I ara què?: (re)construir i (re)forçar la identitat local des del planejament urbanístic

És difícil predir com serà l'urbanisme en els pròxims 50 anys, però sí que podem imaginar, sense gaire marge per equivocar-nos, que l'urbanisme i el seu planejament hauran de donar resposta a les necessitats de les persones i sobretot a les necessitats dels serveis públics que aquestes persones hagin de rebre de les diferents administracions públiques. La societat en què vivim, i la societat futura no en serà una excepció, té una gran dependència de l'estat del benestar i per aquest motiu és central que el model de ciutat que es pensi per al futur tingui en compte la prestació de serveis públics i que aquests es rebin en determinades circumstàncies. I cal tenir present que s'està fent referència a serveis públics d'atenció a les persones, de caire assistencial, persones de diferents edats i en circumstàncies vitals diverses.

La reflexió anterior sobre els serveis públics i com ha de ser l'Hospitalet de Llobregat urbanísticament per poder ser una ciutat "prestadora de serveis públics per a la ciutadania" no és gaire aclaridora, però en tot cas sí que pot especificar sobre quins principis i valors s'haurà de donar resposta:

1. Urbanisme reutilitzable

L'urbanisme tradicional s'ha caracteritzat per ser d'estructura estable, equipaments rígids i amb una finalitat establerta. El model futur hauria de fugir d'aquests elements i pensar en equipaments i espais multiusos, que tinguin finalitats múltiples en funció de les necessitats existents en cada moment i les que encara hagin de venir. No es pot hipotecar el limitat espai públic per construir, edificar o planificar determinats elements urbanístics que tinguin una finalitat única. Una andana de metro pot ser perfectament una sala d'exposicions, sense necessitat de construir un museu. Una escola pot ser un equipament que serveixi per acollir esplais els caps de setmana. Una residència d'estudiants pot servir d'alberg de joventut a l'estiu. Un parc públic pot esdevenir un espai per practicar esport a l'aire lliure en lloc de construir una pista poliesportiva. De la mateixa manera cal observar quins usos pot tenir un mercat municipal les hores que està tancat, perquè la ciutat no pot perdre aquell espai durant les hores de tancament. Perquè cal tenir molt present que on avui necessitem escoles bressol, en vint anys necessitarem centres de dia i potser en quaranta tornem a tenir un augment de naixements i requerim novament escoles bressol: les anirem fent i desfent? Cal optar per (re)pensar que l'urbanisme de la ciutat serà canviant, perquè els usos de la ciutat també ho seran, però que no es poden fer canvis constants del planejament urbanístic ni dels equipaments públics.

2. Urbanisme sostenible

La ciutat de l'Hospitalet requereix una inevitable descongestió, això comporta sacrificis urbanístics i "pulmons verds" a tot arreu. La ciutat perdrà població de forma inevitable en els propers anys. Cal convertir els espais públics "durs" en zones

absolutament verdes i tot espai que la ciutat pugui recuperar ha de tenir un elevat percentatge de zona verda.

Però no només s'acaba aquí el concepte de sostenibilitat. El model d'urbanisme sostenible comporta un model d'urbanisme que sigui autosuficient, amb elements dels equipaments públics que permetin l'aprofitament d'energies renovables: parcs infantils i zones esportives que siguin capaces de generar i recollir l'energia, equipaments públics que autogestionin l'energia i que siguin generadors d'energia sostenible. ¿Ens imaginem que sigui possible acumular l'energia de les bicicletes estàtiques dels parcs i poliesportius públics per alimentar l'enllumenat públic de la ciutat?

A l'apartat anterior, fent referència a un model de planificació reutilitzable, es parlava d'equipaments; si optem per un model reutilitzable i sostenible, necessàriament caldrà optar per un model de planejament urbanístic en què les vies de comunicació siguin sostenibles. Inevitablement el model de mobilitat de la ciutat canviarà en els propers cinquanta anys i haurà de ser amb més transport públic col·lectiu i menys transport privat individual, i això ha de comportar una replanificació dels carrers.

La ciutat de l'Hospitalet es caracteritza per tenir, com a fruit de la manca de planificació urbanística, una gran complexitat en la seva mobilitat que cal resoldre, i això no passa per fer carrers de prioritat invertida sense una visió general o restringint la circulació a unes o altres vies. Cal "començar de zero" sobre el mapa de circulació de l'Hospitalet pensant en noves formes de mobilitat.

3. Urbanisme amb perspectiva de gènere i inclusiu

La planificació urbanística amb perspectiva de gènere i amb una visió inclusiva és un concepte que hem sentit arreu, i que de fet la normativa actual ja recull, però no deixa de ser un article en una llei que cal creure's i aplicar de debò. Cal posar en el centre de la planificació urbanística la vida quotidiana i impulsar un model urbà inclusiu on tingui cabuda la diversitat de gènere, d'edat o d'origen, per construir una ciutat més equitativa, segura i amb més qualitat de vida per a totes les persones. Des de la perspectiva de l'urbanisme de gènere, que posa en el centre la vida de les persones, cal incorporar criteris de qualitat en els plans i projectes de la ciutat.

4. Urbanisme intel·ligent

El model de ciutats intel·ligents (smart city) no és una moda passatgera, és un canvi de paradigma. Potser en algunes de les seves vessants ens acosta a pel·lícules de ciència ficció, però en altres casos la realitat supera aquesta ficció. És per això que caldrà que aquesta planificació urbanística tingui com a referent clau la capacitat de treballar amb la gestió intel·ligent de la informació per tal de planificar de manera intel·ligent i permetre fer prospecció de plantejaments urbanístics de futur menys intuitius i més proactius, que donin resposta a les necessitats futures de la ciutadania.

5. Urbanisme de proximitat

Cal una planificació urbanística de quilòmetre zero i amb denominació d'origen pròpia, i això vol dir que la ciutadania no haurà de sortir del seu entorn més proper per cobrir les seves necessitats i, en cas de fer-ho, haurà de ser amb transport públic col·lectiu i sostenible. Això no ha de voler dir necessàriament que calgui tenir de tot a cada carrer o a cada barri, sinó que des de cada barri es pugui aconseguir fer de tot. El planejament urbanístic ha d'acostar la ciutat i els serveis públics a les persones, no les persones s'han d'acostar a allò que necessiten de la ciutat.

I ha de ser un planejament urbanístic amb la marca "l'Hospitalet", que posi de manifest l'element identitari de la ciutat on ens trobem, perquè en un món global les identitats locals permeten fer lligams entre les persones.

6. Urbanisme social

Aquesta vessant social de l'Hospitalet ha de ser present en l'urbanisme dels propers cinquanta anys. Som una ciutat que ha tingut tradicionalment un teixit associatiu important i que, tot i viure actualment una etapa de feblesa, cal tenir present que hi és, i que amb reivindicacions passades i presents, moltes lligades a necessitats de serveis públics, reivindicacions patrimonials i de planejament urbanístic, cal que el moviment social tingui un paper rellevant en aquest planejament urbanístic.

7. Urbanisme participatiu

Ara ja mai més el model de planejament urbanístic el farà un "Cerdà" de torn en un concurs públic que decidirà com serà una ciutat, ni tampoc un o una arquitecte/a municipal o una oficina de desenvolupament urbà de l'Ajuntament, ni tan sols diverses administracions públiques ens diran com serà l'Hospitalet. El planejament urbanístic, els usos dels equipaments, en definitiva l'Hospitalet dels propers cinquanta anys, haurà de ser necessàriament fruit d'un procés continuat de participació i de conversa ciutadana. Ara ja no ens trobarem que aixequen una carretera de Collblanc i que ningú al barri sap què hi faran. Bàsicament el veïnat serà qui li plantejarà a l'Ajuntament com vol que sigui el planejament urbanístic i d'una manera o altra caldrà donar-hi cabuda, més enllà dels "tràmits d'audiència pública" o "tràmits d'informació pública". Aquesta visió d'informats ja haurà de passar a una història recent, la ciutadania haurà de recuperar la sobirania popular en totes les fases del planejament urbanístic, i l'Ajuntament, de l'Hospitalet i d'on sigui, haurà d'assumir-ho. I els protagonistes seran tant la societat civil organitzada com la ciutadania a títol individual, digui el que digui el Reglament de Participació Ciutadana, que necessàriament també passarà a la història.

8. Urbanisme metropolità

La ciutat de l'Hospitalet ja no és només la ciutat de l'Hospitalet, i cal començar a veure aquest fet com una oportunitat i no com la pèrdua que ha significat sempre. Si an-

teriorment parlàvem de pèrdua de territori amb la Zona Franca, o de duplicitats de transport amb el Trambaix per satisfer Barcelona i el Baix Llobregat, o bé de la cessió de terrenys per a l'ampliació de la Fira de Barcelona i ja fèiem una referència a veure com s'obtenia una contrapartida a aquestes finestres d'oportunitat, aquesta és l'oportunitat que esperàvem. I en part ja en comencem a gaudir, en disposar per exemple dels serveis d'un centre hospitalari com l'Hospital de Sant Joan Despí Moissès Broggi, fora de la nostra ciutat; i això ja és un punt de partida. Per tant, podem començar a observar que hem d'externalitzar a l'entorn metropolità algunes de les necessitats que puguem tenir de caire urbanístic, de la mateixa manera que nosaltres hem assumit ser la seu d'altres externalitzacions durant molts anys. I això comporta fer un plantejament urbanístic i d'equipaments global metropolità i tenir una visió generosa i àmplia de "no cal tenir-ho tot a la ciutat", ni totes les coses positives ni totes les negatives, totes dues les podem compartir amb Barcelona i el Baix Llobregat.

9. Urbanisme identitari

Com a contrapartida del punt anterior, la visió metropolitana del planejament urbanístic no ha de fer perdre la identitat hospitalenca o, per parlar amb propietat, les identitats hospitalenques, les històriques i les recents. Cal fer un planejament urbanístic on les identitats hi tinguin cabuda. Evidentment les pròpies no es poden perdre, cal respectar i treballar per no perdre, encara més, el patrimoni històric de la ciutat, però cal donar cabuda a una visió àmplia de planejament urbanístic, i d'equipaments, per fer espai a les identitats que formen la nostra ciutat i que d'aquí a 50 anys caldrà tenir ben presents.

10. Urbanisme adaptatiu

Cal fer un planejament urbanístic adaptatiu a cost zero; no podem capgirar la ciutat com un mitjà cada deu anys en funció de les necessitats de la ciutadania i molt menys davant les necessitats d'actors externs, però sí que cal adaptar-se a les noves realitats i fer-ho ràpidament. Ens trobarem davant noves realitats que caldrà assumir i que a hores d'ara desconexem: incrementarà o disminuirà la població? Tindrem un nou *baby boom* en vint-i-cinc anys? Hi haurà un canvi climàtic que transformarà radicalment la fisonomia de la ciutat? Davant situacions i realitats impossibles de preveure cal tenir una capacitat d'adaptació urbanística que no impliqui un retard de vint anys de la ciutat per manca d'agilitat en el canvi de model urbanístic, i això requerirà complir amb les premisses anteriors i dotar-nos de noves eines de planificació urbanística.

En definitiva, haurà de ser un model urbanístic de les persones i pensat per a les persones, on les institucions, no només l'Ajuntament de l'Hospitalet, siguin un actor més que acompanyi el procés de transformació urbanística. I segurament amb aquesta perspectiva de futur amb mirada llarga cal deixar de pensar en projectes i fer-ho més en un model de ciutat, de barri, però en definitiva de societat.

El model urbanístic ha de ser l'eina del model de societat que volem tenir i no a la inversa, en què la ciutadania s'adapta a la ciutat i els seus serveis públics.

Relligar passat, present i futur hospitalenc, en un entorn global on calen identitats locals

Arribant al final de la reflexió sobre una previsió de futur a cinquanta anys vista, cal fer una revisió del planejament urbanístic amb una visió patrimonial de caire historicista. I en aquest punt cal ser fermes: segurament la resposta és "ara o mai". Si en aquests moments encetem una nova etapa de reforma global de ciutat i de planejament urbanístic global de ciutat, cal tenir present "què ens quedem i què no", tant a nivell d'edificis com d'elements de planejament urbanístic. A aquestes alçades de la història, segurament no podem fer gaire tria i cal fer una política proteccionista de visió àmplia i protegir "tant com es pugui"; ara no s'hi val a protegir "trossos de carrers" o "trossos de façanes" o "trossos d'edificis"; a pedaços, el patrimoni cau.

És per això que cal, abans que no sigui massa tard, fer una política de proteccionisme ampli del patrimoni arquitectònic i urbanístic de la ciutat, per poder afrontar el futur amb la certesa que no "ens carreguem res", perquè a hores d'ara jo no ens ho podem permetre. En una ciutat amb diverses identitats que es troben en una societat global i globalitzada cal preservar els elements d'identitat local que ens fan entendre qui som per saber, d'aquí a 50 anys qui som ara, i també qui vam ser 50 anys enrere o fa 300 anys.

És possible construir un planejament urbanístic de present i de futur, amb un respecte al passat. De fet esdevé necessari relligar el passat amb el futur per (re)construir una identitat local de ciutat. Un municipi com l'Hospitalet, amb diverses identitats socials, ha de tenir quelcom que sigui capaç d'unir, i això ha de ser necessàriament una identitat pròpia de ciutat que sigui capaç de sumar les identitats individuals i col·lectives amb una identitat local a través del seu patrimoni i del seu urbanisme, que respecti i conservi la seva història i es construeixi entre totes i tots per sentir-lo propi.

HERÈNCIA DEL FRANQUISME SOBRE L'URBANISME DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Fran Villaescusa

El franquisme va deixar una herència enorme sobre l'urbanisme i la construcció de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat. Una herència que ha calat fins a tal nivell que encara avui dia continua present en el desenvolupament urbanístic i la concepció de la ciutat.

La democràcia va heretar una ciutat massificada, molt fragmentada en el seu territori, amb grans desigualtats socials, amb indústries contaminants convivint amb el teixit urbà i amb una manca gairebé total d'infraestructures bàsiques i equipaments. La història contemporània de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat es pot entendre per fases de "grans transformacions". Aquestes transformacions han estat causades per diversos motius: algunes generades per factors socials i demogràfics i altres per mediació dels diferents gestors polítics.

La primera transformació es va realitzar principalment durant el franquisme i va suposar una transició brusca d'una ciutat principalment agrícola a una ciutat dormitori, que acollia també diferents indústries. Els governs franquistes van promoure diversos polígons d'habitatge sense cap mena de dotació de serveis per albergar les múltiples onades migratòries destinades a donar servei a les activitats econòmiques de la gran metròpoli i que, no trobant espai a la veïna ciutat de Barcelona, necessitaven refugiar-se a l'Hospitalet. No va ser una transformació buscada a nivell polític sinó més aviat fruit d'una combinació de factors demogràfics, socials i econòmics, combinats amb una ànsia especulativa exacerbada.

La tasca dels primers ajuntaments democràtics es va centrar en la dotació dels serveis mínims i els equipaments indispensables per a la ciutat, construïda a corre-cuita durant el franquisme. Es van urbanitzar carrers que ja s'havien edificat però que no comptaven amb pavimentació ni sistemes de clavegueram, es van crear col·legis i instituts, centres de salut, biblioteques, etcètera.

D'altra banda, durant aquesta època, gràcies als moviments veïnals, es van aconseguir frenar alguns dels projectes especulatius derivats dels diferents plans parcials, així com la creació de diversos parcs públics, com Can Buxeres o les Planes.

La segona transformació es va dur a terme a partir de mitjans dels anys 90 i principis dels anys 2000 i pretenia transformar la ciutat dormitori i industrial en una ciu-

tat hotelera i del sector serveis. Aquesta segona transformació es va basar principalment en un plantejament polític del govern socialista d'aquell moment, emmarcada dins del context de la bombolla immobiliària, que explotaria l'any 2008. Els seus focus d'atenció principal es van centrar en el sud de la ciutat, amb el semisoterrament de part de la Granvia, la creació de la plaça d'Europa i la participació en la nova Fira de Barcelona, incloent una aposta decidida per la indústria hotelera i el turisme. Dins d'aquest context apareix el projecte anomenat PRAILH (Pla de Reforma de les Àrees Industrials de l'Hospitalet de Llobregat) amb l'objectiu de transformar en noves àrees d'habitatges teixit industrial existent. Amb aquesta estratègia s'esperava, en part, solucionar el problema dels alts preus dels pisos, repetint-se el mantra de la llei de l'oferta i la demanda. A més, amb aquest tipus d'actuacions, sumades a la creació de la plaça d'Europa i de les portes de la ciutat, com la porta Nord o la urbanització planificada a Can Rigal o Sanfeliu, es pretenia, segons les declaracions del govern d'aquella època, generar riquesa per redistribuir-la i poder pagar els serveis públics i els serveis socials de la ciutat. Es fomentava de manera directa o indirecta l'especulació, la gentrificació i l'endeutament de les classes populars.

Durant aquests anys apareix el moviment ciutadà "Soterrrem les vies", que reclama el soterrament de les vies del tren de rodalies que divideixen els barris de la ciutat. Aquesta reivindicació suposa una visió global per resoldre la fragmentació del territori i planteja per primera vegada solucions de conjunt per a la ciutat en els camps de l'urbanisme i de la mobilitat metropolitana.

També emmarcades dins d'aquesta segona transformació, però amb un pes polític inferior i per tant una dotació de recursos molt menor, es plantegen intervencions de microuurbanisme en alguns barris de la zona nord de la ciutat com Collblanc-Torrassa. Aquests plans, de molt menor calat en l'opinió pública però molt més arrelats al territori i en el dia a dia de la ciutadania, van quedar planificats, però en molts casos no es van arribar a executar. Les prioritats eren les grans operacions de creació d'edificabilitat, hotels, habitatges i oficines.

En aquesta segona transformació s'arrossegueu costums ja normalitzats que provenen de l'època del "desarrollismo" franquista. El planejament urbanístic majoritari d'aquesta època es basa a maximitzar la superfície edificable i reduir als mínims legals la superfície de zones verdes i equipaments, així com planificar la ciutat sense una visió global i centrant l'atenció solament en polígons d'actuació aïllats entre si. L'explosió de la bombolla immobiliària i l'inici de la crisi econòmica l'any 2008 va paralitzar la gran majoria d'aquests projectes. No obstant això, aquesta paralització no va servir per reconduir el pla traçat i repensar-ne les estratègies, sinó que només va ser una pausa fins que es van poder reprendre aquests plans sense modificar, més d'una dècada després, ni una sola coma.

En aquest període de pausa es planteja el que es coneix com la "tercera gran transformació" de la ciutat. Aquesta suposada gran transformació té la intenció mediàtica de convertir la ciutat per complet en una ciutat de serveis. Aquest plantejament neix

del govern del consistori en el període de pausa en la construcció que generà la crisi econòmica. Tanmateix, la gran majoria dels projectes emmarcats dins d'aquesta gran transformació són noves versions de projectes previs amb les mateixes estratègies, tant per al bo com per al dolent: visions parcials de l'urbanisme de la ciutat, plans edificadors basats en la premissa de la plusvàlua, intents de resurrecció de projectes paralitzats per la crisi, com el de Can Rigal, i reinencions intentant replicar el model de la plaça d'Europa en l'última zona agrícola de la ciutat.

Aquest període també ha suposat l'aterratge a la ciutat de moltes de les propostes d'implantació hotelera, de pisos turístics, i construccions i activitats econòmiques rebutjades per la veïna ciutat de Barcelona per considerar-les perjudicials per a la ciutadania en general. Això ha causat una incoherència metropolitana que, lluny de diferenciar-la de Barcelona, ha aconseguit que l'Hospitalet es converteixi en subsidiària de la ciutat comtal i que perdi encara més la seva identitat com a ciutat independent.

En resum, veiem com la ciutat de l'Hospitalet s'ha anat construint de manera parcial i fragmentada, normalment fent front a les necessitats urgents de cada moment i sense una idea global de ciutat diversa. A més, s'hi continuen aplicant conceptes i maneres de fer heretades de l'època franquista, com és l'intent de massificar al màxim totes les actuacions urbanes que es realitzen. En els anys de la democràcia la ciutat ha evolucionat en el sentit d'incorporar serveis bàsics i equipaments, però continua arrossegant la fragmentació i la prioritització de l'edificabilitat privada per sobre dels equipaments bàsics, la preferència del benefici econòmic d'uns pocs per sobre del bé comú de la ciutadania actual i futura de la ciutat. S'ha afavorit la ciutat compactada (que no compacta) per sobre de la ciutat sostenible.

Reptes de futur

Des del meu punt de vista el major repte de futur que s'ha de plantejar la ciutat és el de la petjada ecològica zero i el de la justícia social. L'Hospitalet de Llobregat de l'any 2070 ha de ser 100% sostenible, sobirana en les seves necessitats bàsiques i garant dels drets de la ciutadania.

La planificació urbanística d'aquesta ciutat ha d'integrar múltiples variables, superant la visió estrictament econòmica i mercantilista, anteposant el benefici comú per sobre de la plusvàlua privada. Ha de regenerar l'existent i no expandir-se més. Conservar i potenciar el territori, i no depredar-lo més.

L'Hospitalet de Llobregat té el repte de ser una ciutat formada per barris diversos, però ben comunicats, amb un teixit urbanístic social i econòmic integrador. Uns barris amb un urbanisme de proximitat, la ciutat dels 15 minuts, on el transport privat i contaminant hagi cedit la seva actual predominança a favor de la mobilitat sostenible, el transport públic i els vianants. Que els carrers siguin de les persones i no dels cotxes.

Una ciutat que deixi de banda les grans transformacions monocultiu, i que aposti per diversificar-se mantenint i fomentant activitats del sector primari, secundari i terciari, barrejant indústria verda, serveis i agricultura.

El repte de la sobirania energètica és imprescindible, així com el de la sobirania alimentària; són elements que la ciutat s'ha de plantejar des d'una estratègia d'àmbit metropolità, però sempre impulsant i maximitzant la contribució de l'Hospitalet en la consecució d'aquests objectius.

Finalment, tenim el repte i l'oportunitat de ser una ciutat independent, amb la seva història i personalitat pròpies, sent una peça clau i coherent de l'àrea metropolitana en la qual ens situem.

Identitat i patrimoni

Els darrers anys del franquisme i les dues primeres dècades de la democràcia es caracteritzen per una pèrdua constant d'elements patrimonials i històrics de la ciutat. Després de la creació d'un primer pla de protecció de patrimoni en època democràtica, les seves successives modificacions només van servir per anar minvant progressivament els elements protegits.

De fet, ja en època democràtica, hem perdut importants valors patrimonials, com les cases canadenques o Can Cluset, elements situats moltes vegades en parcel·les públiques. També hem perdut patrimoni en algunes operacions urbanístiques de la segona transformació de la ciutat comentada anteriorment.

És el cas per exemple d'una gran part del recinte de Can Trinxet, al barri de Santa Eulàlia. L'estratègia seguida en aquest cas concret s'ha convertit en un "modus operandi" molt freqüent per part del consistori municipal. L'estratègia consisteix a requalificar urbanísticament uns terrenys en els quals existeixen elements patrimonials, es genera nova edificabilitat i plusvàlues als propietaris privats al·legant que, gràcies a aquestes modificacions urbanístiques, els elements patrimonials passaran a ser públics i, per tant, de la ciutadania. Posteriorment aquests elements patrimonials, que arriben normalment a mans públiques en un avançat estat de deteriorament, queden abandonats durant anys fins que es fa una concessió demanial a un privat per un període de temps que sol ser llarg. Al final, aquests elements patrimonials "recuperats per a la ciutadania" tornen a mans privades.

Tot això ha generat que tant fora com dins de la ciutat hi hagi un desconeixement generalitzat de la seva història i que se'n tingui una visió grisa i impersonal. A més, aquesta situació posa obstacles perquè les persones interessades a conèixer la història, el patrimoni i la personalitat de la ciutat puguin accedir a aquesta informació. No podem permetre perdre més patrimoni. Necessitem fomentar el coneixement i la divulgació tant del patrimoni existent com del desaparegut. I no solament parlem del

patrimoni arquitectònic, sinó també del cultural, escultòric, documental, natural i immaterial.

Per aconseguir això necessitem un pla ambiciós de protecció i un catàleg del patrimoni que es faci amb una visió global de ciutat, que contingui un argumentari de conjunt sòlid i coherent, multidisciplinari, que plantegi mesures de protecció i eines legals i –cosa que no s’ha fet fins ara– estableixi un calendari d’actuacions amb dates acotades i amb una dotació pressupostària assignada.

Aquest pla hauria d’incloure un programa d’usos detallat i participat per la societat civil i la ciutadania dels edificis patrimonials que siguin públics o hagin de ser-ho en un futur, per realitzar-hi equipaments, dotant-los d’una utilitat que en fomenti la conservació i posada en valor.

Per a la conservació física del patrimoni arquitectònic, escultòric, documental i natural cal adoptar noves eines i l’ús de les tecnologies de la informació i la comunicació per reconstruir, divulgar i donar-ne a conèixer tota la informació.

És necessari l’ús de plaques informatives, catàlegs en línia, reconstruccions i escanejats en 3D consultables, aplicacions de realitat augmentada i de realitat virtual, mitjans audiovisuals, narratives transmèdia, etcètera. En aquesta estratègia tindrien un pes específic important tant el Museu de l’Hospitalet com els centres culturals de la ciutat i els mitjans de comunicació públics.

L’Hospitalet de Llobregat té una àmplia història i un gran valor patrimonial. És imprescindible fomentar el coneixement del passat per viure la ciutat del present i construir la ciutat del futur. Cal reconèixer el valor d’infraestructures gairebé desaparegudes, com el Canal de la Infanta –sense el qual no entendríem la ciutat tal com és avui–, el paper rellevant que ha tingut en l’arquitectura industrial modernista catalana, així com la riquesa com a ciutat noucentista i racionalista.

ESPAI PÚBLIC, RELACIONS SOCIALS I IDENTITAT A L'HOSPITALET DE LLOBREGAT. EL PAPER DEL PATRIMONI

Cristóbal Jaume Ortega Adell

Psicòleg Social. Membre de l'Associació de Veïnes i Veïns *Som Santa Eulàlia* i del Grup de Patrimoni de l'Hospitalet de Llobregat

L'espai públic promou la vida

Parlar sobre urbanisme, arquitectura i patrimoni a l'Hospitalet de Llobregat implica, necessàriament, fer una mirada sobre la transformació que hem realitzat sobre la ciutat en les darreres dècades –i estem realitzant actualment– i analitzar el model de ciutat adoptat en aquest procés.

Parlo en plural perquè, per activa o per passiva, totes les persones que en formem part, d'aquesta ciutat, hem participat d'aquesta transformació.

L'espai és un recurs comú, igual que ho és l'aigua o l'aire. La preocupació per l'espai ha estat una constant a la història humana i les ciutats són un dels escenaris on aquest fet resulta molt visible. A l'Hospitalet, en un segle, hem passat de 12.360 habitants l'any 1920 a més de 265.000 en l'actualitat. En aquest període, a més a més, la superfície de la ciutat ha minvat considerablement fins a ocupar només 12,4 km², esdevenint per tot plegat la ciutat més densament poblada d'Espanya, amb 21.406,8 habitants/km² segons dades d'Idescat de 2022.

Si fa un segle tractàvem l'espai com un recurs il·limitat, actualment hem passat a una situació on molts barris ja no poden ni tan sols encabir els equipaments que necessiten perquè s'ha esgotat l'espai disponible. Aquesta situació ens condueix a una primera conclusió relacionada amb les implicacions que aquesta transformació ha tingut per a la vida dels hospitalencs: a l'Hospitalet, cada habitant ha passat a disposar de molt poc espai públic per fer-hi vida.

Com és que hem arribat a aquesta situació?

L'origen d'aquesta transformació se situa en la dictadura franquista, quan el desenvolupament urbà va posar a disposició dels constructors d'habitatge de tota tipologia grans extensions d'espai; entre aquestes construccions destaquen les grans promocions immobiliàries que es van dur a terme a molts barris de la ciutat: Gran Via

Center, Polígon Jansana i Santa Eulàlia-2 són alguns exemples d'aquell moment al barri de Santa Eulàlia. A través del Instituto Nacional de la Vivienda (1939-1977), i amb l'objectiu de fomentar l'habitatge, també es van construir tota mena de vivendes que, segons la renda per càpita de la zona on eren ubicades, es dissenyaven per comprimir més o menys els veïns (resulten sorprenents les diferències entre els habitatges d'aquest tipus que trobem a l'Hospitalet i els que trobem al barri barceloní de Sarrià-Sant Gervasi). A l'Hospitalet, com ja podem deduir, es va optar per fer molts pisos petits, com per exemple els Blocs d'Onésimo Redondo a La Florida-Les Planes.

En aquells moments es van produir diverses mobilitzacions socials relacionades amb la construcció d'habitatge a la nostra ciutat, especialment contra les grans construccions, però totes marcades per un denominador força semblant: els veïns van lluitar generalment per la manera com es construïa, però no per les construccions en si. Eren lluites pel com, no pel què.

S'acceptava la construcció desfermada com a símbol de progrés. Però a vegades es trobaven amb el problema que alguns habitatges no eren lliurats en les condicions en què havien estat comprats i, sovint, l'arribada de veïns no anava acompanyada de millores al clavegueram, serveis, equipaments, accessos, etc. En el cas de Santa Eulàlia, es molt significatiu que l'origen de l'Associació de Veïns tingués lloc just al pis de mostra d'una promoció i fos constituïda, precisament, per organitzar reclamacions a la constructora. Aquesta dinàmica iniciada pel franquisme va ser continuada pel govern democràtic i, tret d'algun breu període en què es van esmenar algunes de les deficiències heretades més flagrants, la tònica ha estat continuar i acréixer el ritme constructiu, amb el col·lapse com a únic horitzó.

Si poguéssim passar a càmera ràpida el desenvolupament urbà de la ciutat veuríem que la pràctica totalitat del que ara trobem ha estat planificat i construït en un període relativament recent que arrenca a la dictadura franquista i arriba fins a l'actual democràcia. Sobre la depredació espacial que ha suposat el període franquista-democràtic també és molt significatiu constatar que quasi totes les formes d'espai que existien abans d'aquest període han estat també destruïdes recentment (camps, masies, sèquies, indústries, habitatges unifamiliars...).

Cap a on anem?

Actualment vivim en una ciutat on hi ha una alta densitat d'habitatges privats i a on l'espai públic està densament ocupat per vehicles en marxa i aparcats. Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística, al 2022 hi havia construïdes 99.271 llars a la ciutat. Manquen equipaments i ens hem quedat sense espai per a encabir-los. És una ciutat que encara continua construint habitatge malgrat resultar un indret cada vegada més hostil per als seus habitants.

Quaranta anys de franquisme i quaranta anys de post-franquisme han basat el desenvolupament urbanístic a fer la trama d'habitatges cada vegada més i més densa sense ni tan sols haver estat capaços de preservar un percentatge d'espai per a les previsible necessitats que genera l'augment de població.

Dos projectes resulten actualment símbol de la cobdícia constructora sense límits. La promoció d'habitatge a Cosme Toda, al barri de Sant Josep, és la icona de la més gran especulació immobiliària actual. El Pla Director Urbanístic (PDU) Biopol-Granvia, entorn del barri de Bellvitge, exemplifica la màxima irresponsabilitat urbanística de les administracions, elevant a l'enèsima potència un model de ciutat basat en la requalificació de terrenys per poder fer rendible un negoci basat en el ciment.

Concedir llicències de construcció apel·lant a la demanda (d'habitatges) o a la necessitat (d'hotels) perd el sentit quan s'és incapaç de satisfer les demandes i necessitats reals de la població de la ciutat (escoles bressol, escoles, CAPs, biblioteques, poliesportius, espais de lleure, zones verdes, etc.). Recordem que, amb només 5,57 m² de zona verda per habitant, estem molt per sota dels 10-15 m² que recomana l'ONU.

La Granvia, la via per on circula molta gent que travessa la ciutat per entrar o sortir de Barcelona, ha esdevingut un gran cartell publicitari que l'Ajuntament de l'Hospitalet fa servir per donar una imatge concreta de la ciutat als que hi passen sense entrar-hi. Ciutat de la Justícia, Centre Comercial, Plaça d'Europa, La Fira, hotels... formen la nova façana que amaga uns barris ben diferents, plens de mancances. Aquest urbanisme és el que està fent d'ambaixador de la ciutat i el que està servint de model i justificació per a algunes de les edificacions que s'estan aixecant als barris. És un procés que podríem anomenar de "granvialització": captació de recursos i serveis cap a la Granvia i exportació de la seva estètica cap als barris.

Efectes d'aquest model

Una ciutat que cada vegada disposa de menys espai públic per habitant veu condicionats molts aspectes de la seva ciutadania. Que els càlculs calgui fer-los sempre per habitant és important perquè, si fossin càlculs absoluts, podria semblar que un poliesportiu per barri és una bona dotació esportiva, tot i que després resulti que el barri té 45.000 habitants, com és el cas de Santa Eulàlia.

El motiu d'aquesta situació és, com hem dit ja, la desfermada construcció d'habitatge i l'omnipresència de vehicles ocupant espai públic. Que l'escenari que ens envolta sigui aquest i no un altre, tot i que ha esdevingut familiar, té unes implicacions concretes. Imaginem que l'Hospitalet fos la ciutat amb més pistes d'atletisme per habitant, o la que tingués els carrers més amples del país. Aquests fets, sens dubte, condicionarien la vida dels hospitalencs, obrint-nos un munt de possibilitats esportives, de salut i de lleure. Ens trobem, però, que malauradament som la ciutat gran amb menys zones verdes per habitant de tot Catalunya i que aquest fet també condiciona la vida dels hospitalencs. A

l'Hospitalet fa anys que constatem amb certa resignació com la poca oferta d'espai públic i el tipus d'espai disponible condiona el que podem fer a la ciutat.

La urbanització de la ciutat dels darrers anys no ha suposat un canvi important en els carrers o les vies de circulació, ni tampoc ha implicat el soterrament de les vies, ni tan sols a la Granvia, tot i que les obres de la plaça d'Europa anunciaven que sí que aniria soterrada. Tampoc hem vist una proliferació de parcs, ni la destrucció d'antigues construccions amb l'únic objectiu de generar espai lliure. La principal transformació ha estat construir habitatge on no n'hi havia o enderrocar habitatge baix per fer-hi alt habitatge. Una tendència actual que evidencia el que estem posant de manifest és el conjunt de noves promocions d'habitatge que ja inclouen dins seu l'espai públic privatitzat que els seus veïns necessiten fora, però que només tenen dins: jardins interiors i tots els seus complements (pista esportiva, cinema, espai de joc infantil, gimnàs, piscina... són els més habituals).

El paper de cadascú

Com dèiem a l'inici, aquesta transformació ha estat realitzada, per activa o per passiva, per tots els que formem part de la ciutat. No tots tenim la mateixa responsabilitat en aquest procés, però.

L'Ajuntament, com a responsable de la planificació urbanística, no ha capgirat la ciutat que va trobar-se amb la desaparició del règim. En lloc de posar-la al servei de les persones, s'ha limitat a continuar la rendible tendència de posar-la al servei de les constructors. El procediment sempre és concedir llicències sense gaires traves o, pitjor encara, requalificar zones on no podia construir-se habitatge per sí poder concedir llicències i construir-hi posteriorment. La promoció de la Remunta feta sobre l'antiga caserna, les darreres promocions fetes a la rambla de la Marina sobre antic sòl industrial, la immensa promoció que va suposar la destrucció de Can Trinxet (ara només queda Can Gras) són una mostra de la manera en què l'Ajuntament va decidir fer servir l'espai. I encara estem igual. A cada oportunitat de què disposa per aprofitar una antiga fàbrica promovent la requalificació de l'espai com a equipament, o directament adquirint-la, sempre decideix requalificar l'espai, de manera que s'hi pugui edificar habitatge. Una excepció a enderrocar indústries són les cessions en ús a privats, que és una perversió d'una altra índole, i que per desgràcia estem veient amb els antics recintes fabrils de Can Trias, Albert Germans...

Si realment no tinguéssim el col·lapse com a horitzó, si realment es volgués dissenyar una ciutat al servei de les persones que hi viuen, tota acció urbanística hauria d'anar justificada per una planificació major. Però no una planificació urbanística, això seria redundant, sinó una planificació social. Quins objectius socials i de millora de la vida dels ciutadans es persegueix permetent que es facin més i més habitatges? Quin impacte real té el turisme que promouen els nous hotels i pisos turístics de la ciutat, a més d'augmentar encara més –de manera encoberta– la densitat de població real de la ciutat?

Quina planificació hi ha darrera d'aquesta manera de fer? Quins càlculs sobre l'impacte futur ha realitzat l'Ajuntament? Sabem que estem en emergència climàtica i continuen construint sense assumir els efectes que això tindrà, tot i que la ciutadania els recorda a diari.

Reflexionem ara, finalment, sobre el paper de la ciutadania, que podríem dividir en dos sentits. D'una banda, tot aquest procés de transformació urbana basada en la construcció d'habitatge no hauria tingut continuïtat sense una ciutadania que posteriorment adquirís els habitatges. Abans, quan la construcció d'habitatge era progrés, podria entendre's que molta gent es veïés seduïda per aquesta fórmula i adquirir un pis per mitjà d'una hipoteca, més encara quan la ciutat generava molta ocupació amb les nombroses indústries que hi tenia. Aquesta ciutadania, això sí, tenia molt clar que la compra del pis (responsabilitat privada) havia d'incorporar una sèrie de condicions exteriors (responsabilitat pública). Quan això no es donava, hi havia mobilitzacions fins a aconseguir-ho.

Ara, contràriament, qui compra un pis a la ciutat sovint només té interès en les seves parets i el que hi ha a l'interior d'aquestes o, com a molt, en les característiques de la seva comunitat de propietaris. Del barri només els sol interessar si està ben comunicat i si hi ha algun servei. No cerquen cap entorn concret, ni poder integrar-se a cap teixit veïnal, senzillament volen un pis amb les màximes comoditats interiors. Semblaria que, exposats a tants anys de negoci immobiliari, han convertit l'argumentari de venda de les API en el seu propi criteri per a adquirir un habitatge.

En aquesta síntesi caldria exposar també l'existència dels pocs veïns i entitats que, crítics amb la transformació de la ciutat basada en el ciment, reivindiquen un model de ciutat diferent. Són veïns que no només s'oposen al com, com va ocórrer fa dècades, sinó també al què. No només volen habitatges diferents, volen també menys habitatges. Volen viure en una ciutat on els espais no estiguin regulats per la lògica de la construcció i la seva rendibilitat, i promouen transformacions per tal que l'espai públic deixi de ser un espai transitat per persones anònimes i esdevingui de nou un espai viscut socialment.

Del no-res, res no es crea

Moltes vegades hem sentit que a l'Hospitalet, abans de construir-se els primers blocs de edificis, no hi havia res. Els camps, les masies, la marina, les formes de vida passades que van ser destruïdes, són considerades aspectes sense veritable valor des del punt de vista actual, que s'erigeix com a màxim exponent del desenvolupament humà.

Penso que aquestes destruccions ens han de ser útils per pensar el que estem fent ara. Si llavors sí que vam destruir espais, edificacions i formes de vida, hem d'assumir que ara també ho estem fent. Si omplir la ciutat d'habitatge va suposar promoure una nova forma de viure, en detriment de la rural primer i de la industrial després, densificar-la d'habitatges està eliminant el que va ser aquesta nova forma de viure. Fins aquí podríem dir que llavors tot és relatiu, que el temps tot ho transforma, però és que hi ha un factor força

objectiu que fa que les dues situacions no siguin equivalents: estem esgotant l'espai com mai s'havia fet fins ara i, amb aquest fet, estem condicionant terroríficament el ventall de futures formes de viure possibles.

Ni som els primers de viure a l'Hospitalet, ni hauríem de ser els últims, però no puc deixar d'imaginar-me un futur una mica distòpic per a la ciutat a la llum de les transformacions descrites. No em costa gens imaginar que, quan la proporció d'espai públic lliure per habitant sigui ínfima, començarem una nova fase que transformarà definitivament els nostres costums i redefinirà les nostres necessitats. De fet, la manca d'espai està transformant el lleure i ja està generant problemes de salut pública i de convivència.

Malgrat tenir la canalla amagada a casa ocupada amb els jocs tecnològics i semblar que no necessiten espai, no podem oblidar que potser la següent generació ja no trobarà atractiu jugar amb la mateixa tecnologia amb què estudia o treballa, i sí que voldrà fer ús dels carrers, de les places, dels parcs... i no s'hi cabrà. Si continuem així, veig molt possible que arribi a ser normal que ens cobrin per passar la tarda en un centre comercial pel fet de fer ús del seu espai, que sí que hauran sabut mantenir. I probablement no podrem triar.

La funció del Patrimoni

Ja fa anys que entitats i veïns a títol individual mostren un destacat interès pel patrimoni de la ciutat. El Grup de Patrimoni de l'Hospitalet és una mostra d'aquest interès. Creat l'any 2015 per aglutinar ens patrimonialistes, ha ajudat que tots els interessats en el patrimoni trobessin un nou espai de trobada i de reflexió.

Abans de res caldria dir que durant tot aquest procés de transformació urbanística hi ha hagut una destrucció de patrimoni enorme. En alguns casos estant protegit i, en la majoria, per manca de protecció. A l'Hospitalet disposem d'una eina per a la protecció del patrimoni que és el PEPPA (Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic) consistent en un conjunt de 110 fitxes d'elements arquitectònics dels quals es detalla el tipus i el grau de protecció. Aquesta eina ha tingut diferents edicions i revisions (1983/1987/1996/1998/2001) en un procés pel qual s'ha passat de la proposta inicial de l'any 1983 consistent en 178 elements (dels quals 26 eren conjunts) als 110 elements del vigent PEPPA de l'any 2001 (dels quals només podem considerar conjunts 8 elements). En definitiva tenim una eina que només contempla patrimoni arquitectònic, que ha anat reduint-se a cada revisió i que actualment està obsoleta.

Per sort, des de l'any 2022, fruit de la pressió de les entitats patrimonialistes, l'Ajuntament va crear la Comissió Permanent de Patrimoni, que té per objectiu ampliar a bastament la quantitat d'elements i obrir-la a més categories que l'arquitectònica.

La importància d'aquest nou catàleg pot ser molt rellevant per a la ciutadania, perquè al patrimoni s'hi vincula una part de la identitat del veïnat. Però també pot tenir un impacte

sobre l'urbanisme. Atès que l'urbanisme mai ha estat interessat a promoure el valor del patrimoni local ni a tenir-lo en compte en les seves planificacions –perquè respectar-lo hauria implicat una limitació d'acció per a la construcció–, un nou catàleg dotat de proteccions concretes i amb validesa jurídica podria fer que, com a mínim, es pogués conservar alguns dels elements que actualment perillen i dotar de protecció un gran nombre d'elements que també la necessiten. Aquest nou catàleg també hauria de donar protecció a formes d'espai no protegides encara: parcs, espais lliures de construcció conquerits per lluites veïnals (La Carpa, Plaça de l'Escorça, Parc de la Serp,...), la zona agrícola de Can Trabal i la ribera hospitalenca del Llobregat, entre d'altres.

No haver disposat d'un patrimoni conegut i reconegut ens ha privat del seu paper regulador. D'una banda hauria impedit que la construcció hagués avançat sense límits depredant un espai que tractava com a buit; d'una altra banda, totes les persones que van mirar o miren la ciutat com un conjunt d'habitatges construïbles o adquiribles n'haguessin fet una altra lectura, entenent que hi ha un passat que condiona la vida dels que vivim aquí, que ens aporta identitat i que atemptar contra ell és també atemptar contra aquesta identitat.